

ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ ТА РЕКРЕАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

© Русина Н.С., 2006

Розглянуто проблеми рекреаційного забезпечення потреб міжнародного туризму в Україні. Досліджено проблеми удосконалення механізму управління туристично-рекреаційними комплексами інтегрованими в ринкову економіку. Показано значення та основні напрямки підвищення ефективності туристичного бізнесу у перехідній економіці.

Reviewed are problems of recreational needs of international tourism in Ukraine. Researched are the problems of perfection of touristical-recreational management mechanisms integrated into market economy. The author defines the role and the main directions for raising the level of tourism business efficiency in transition economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід до ринкової системи зумовив перебудову методів господарювання в народному господарстві. Трансформаційні процеси, які відбуваються останнім часом в соціально-економічній системі України, значною мірою стосуються і однієї з провідних і найдинамічніших галузей у розвитку світової, і, зокрема, національної економіки – туризму, як такої галузі, що має важливе значення у формуванні валового внутрішнього продукту, у створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення у вирішенні багатьох проблем входження країни у світове, і, зокрема, європейське співробітництво.

Реформування економіки України стосується всіх галузей національної економічної системи. У ринковій системі господарювання виникають принципово нові форми функціонування підприємств, змінюються економічні відносини власників з державою, господарськими партнерами, працівниками. Розбудова України вимагає активного включення у міжнародний поділ праці, господарські зв'язки. Це відкриває нові можливості для розвитку такої галузі, як туризм. Відомо, що туризм – це одна з найприбутковіших економічних сфер, що розвиваються динамічно, кошти, вкладені в нього, швидко окупаються [1, 2].

Туристична індустрія впливає на розвиток багатьох секторів перехідної економіки:

- створює нові потреби в устаткуванні, продовольстві та іншій продукції, стимулюючи появу нових галузей та нових видів підприємницької діяльності;
- зміцнює матеріальну базу внаслідок реконструкції туристичних об'єктів, створюючи та удосконалюючи туристичну інфраструктуру;
- збільшує державні надходження у твердій валюті, покращуючи стан платіжного балансу країни, зменшуючи його дефіцит;
- перерозподіляє капітал у міжнародних економічних відносинах, спрямовуючи потоки надлишкових доходів за допомогою закордонних подорожей від багатших до бідніших країн;
- стимулює ділову активність у країні через нові або додаткові ділові цикли;
- оскільки туризм пов'язаний із соціальним розвитком, то він може стати важливою складовою державної політики в інтересах збереження моральних засад суспільства, соціальної рівноваги та здоров'я.

Україна володіє значним природним, рекреаційним та історико-культурним потенціалом для розвитку всіх видів туризму, однак ця галузь ще не зайняла належного місця у господарському комплексі нашої держави. Індустрія туризму може стати одним із найважливіших напрямків у розбудові і зміцненні національної економіки, здійснити прорив у її розвитку та реформуванні,

підвищенні ділової активності, загалом, підтримці вітчизняних підприємств, зокрема. Глобалізація ж цієї діяльності і посилення конкуренції на світовому ринку туристичних послуг неминуче призведе до адаптації українського туризму до нових умов міжнародної економіки, підвищення його конкурентоспроможності.

Значення туризму для суспільства визначається насамперед наслідками, які вони отримують від нього, а саме: збільшення національного доходу, надходження іноземної валюти, розбудова матеріально-технічної бази, залучення інвестицій, налагодження зв'язків з міжнародними партнерами, підвищення авторитету країни на міжнародному ринку тощо.

Під час формування ринкового середовища в Україні значне місце відводиться реформуванню туристичної галузі, в основі якої є курортно-рекреаційний комплекс. Використання природно-кліматичних рекреаційно-туристичних ресурсів зумовлюється специфікою їх функціонального призначення. Саме вона і визначає пріоритетний профіль туристично-рекреаційного освоєння окремих територій, районів та місцевостей. Але на рівні функціонального призначення тих чи інших ресурсів можна провести чітку межу між субгалузями рекреаційної сфери (туризм, відпочинок, спорт, санаторно-курортне лікування тощо), тобто під час вивчення просторової організації природно-ресурсного потенціалу необхідно застосовувати саме комплексний підхід. Тому і рекреаційно-туристична придатність різнорангових регіональних утворень фактично не буває монофункціональною: всі вони певною мірою можуть задовольняти потребу у туристичних послугах чи санаторно-курортному оздоровленні [7].

Своєю чергою рекреаційна діяльність має базуватися на таких засадах [9]:

- подорожі повинні сприяти здоровому та ефективному способу життя;
- охорона природного середовища повинна базуватися на зрівноважених моделях виробництва і споживання;
- рекреаційна діяльність має базуватися на зрівноважених моделях виробництва й споживання;
- урізноманітнити форми відпочинку, відкрити нові рекреаційні місцевості з метою задоволення екологічних, соціальних і фізичних інтересів туристів та регіонів;
- надати переваги відновленню старих та недіючих об'єктів інфраструктури рекреаційних центрів над побудовою нових.

Тому, за умови сталого розвитку туристично-рекреаційного потенціалу в регіоні можна забезпечити масштабніше і раціональніше використання природних можливостей для цілей туристичної галузі, а її раціональна організація принесе значний соціально-економічний ефект, який визначається створенням нових робочих місць, оздоровленням людей, розвитком окремих центрів і територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку і функціонування туристичної індустрії та сфери туристично-рекреаційних послуг були висвітлені такими відомими зарубіжними та вітчизняними вченими, як: П.А. Горішевський, Р.П. Красій [6], В.Ф. Кифяк [8], О.П. Дурович, А.П. Копанев [7], В.І. Цибух, І.М. Школа [1] та ін. У їх працях розглядається розвиток санаторно-курортної галузі, загалом, і аналізуються окремі аспекти функціонування туристично-рекреаційних комплексів.

Просторовою формою організації рекреаційної діяльності вітчизняні науковці вважають територіально-рекреаційну систему (ТРС), під якою М.М. Корецький і І.В.Смаль розуміють "територіально цілісну взаємопов'язану і взаємозалежну сукупність компонентів, функціонування і еволюція яких залежить від ступеня рекреаційного попиту і які спрямовані на задоволення рекреаційних потреб людини і суспільства загалом" [9]. ТРС є науковою категорією, в якій відображені територіальні курортно-туристичні комплекси, що інтенсивно формуються. Дещо інший підхід до визначення структури ТРС пропонує В.С. Преображенський та ін. ТРС вони розглядають як функціональну систему, що містить блоки понять, які є системами широкого порядку [6]. Відмінність між цими підходами полягає в тому, що в першому випадку рекреанти

об'єднані в межах окремих галузей з обслуговувальними групами, а в другому – вони становлять окремих функціональний блок.

Питання розвитку туризму та його інфраструктури в Україні досліджують в своїх працях вітчизняні вчені та спеціалісти, серед яких Т.А. Дьорова, Р.В. Кравчук, В.К. Федорченко та ін. Особливу увагу розвитку туризму та його інфраструктури як з боку держави, так і з боку науковців, почали приділяти з середини 90-х років ХХ ст., коли туризм було проголошено одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури України [1]. Останніми роками публікації з зазначених питань дають змогу зробити висновок як про існування позитивних тенденцій, так і про наявність чинників, що стримують подальший розвиток підприємств ринку туристичних послуг та його інфраструктури.

За дослідженнями Д. Айдерсона, М. Бигона, Г. Добровольського, В. Поліщука людству потрібна нова концепція відносин між суспільством і природою. Основою повинна стати екологічна освіта та виховання, що врешті-решт призведе до економічного зростання країни, підвищення добробуту людей. Тобто основним напрямком є розвиток рекреаційних комплексів. В умовах наростання НТП посилюється увага людей до рекреації – "відновлення здоров'я і працездатності шляхом відпочинку поза житлом на лоні природи або під час туристської поїздки, пов'язаної з відвідуванням цікавих для огляду місць, а саме: національних парків, архітектурних пам'яток, музеїв" [5].

Цілі статті. Метою цього наукового дослідження є оцінювання стану рекреаційного забезпечення потреб міжнародного туризму в Україні, визначення особливостей формування інфраструктури туристичної індустрії на сучасному етапі та перспектив і необхідності її подальшого розвитку, оскільки міжнародний туризм – одне з важливих соціально економічних явищ сучасності, що підпорядковане дії об'єктивних законів розвитку людського суспільства. Як вид людської діяльності й галузь економіки, туризм активно розвивається, і в майбутньому його значення безсумнівно зростатиме.

Виклад основного матеріалу. З моменту проголошення незалежності Україна стала на шлях створення високоприбуткової туристичної галузі як важливого сегмента розвитку національної культури та економіки.

Туристична діяльність безпосередньо впливає майже на 40 галузей економіки. Частка туризму становить близько 10% світового валового національного продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 11% – світових споживчих витрат, 5% – усіх податкових надходжень і третину світової торгівлі послугами.

За прогнозами Всесвітньої туристської організації, міжнародні прибутки перевищують 700 мільйонів у 2004 році та 1 мільярд – у 2010 році. При цьому прибутки сягнуть 621 мільярд дол. США у 2004 році та 1550 мільярдів – у 2010 році. Отже, сучасна індустрія туризму є однією з прибутковіших і динамічніших галузей світового господарства [2, 3].

Країни з перехідною економікою звичайно обтяжені зовнішньою заборгованістю, нестачею іноземної валюти, надмірною експлуатацією своїх основних природних ресурсів і мають порівняно неефективну структуру експорту. У таких несприятливих економічних умовах однією з порівняльних переваг цих країн може стати географічне розташування, природа, кліматичні умови, історичні, культурні, національні традиції, активність і оригінальність їхнього способу життя, гостинність. Така спроможність економіки використовувати переваги від туризму залежить як від наявності інвестицій для розвитку потрібної інфраструктури, так і від її здатності задовольняти найрізноманітніші потреби туристів. Україна належить до країн з великим потенціалом використання природних ресурсів, що зумовлено їхнім багатством і потребою населення в рекреації. Важливе значення у розвитку туристичної й рекреаційної діяльності грають об'єкти природно-заповідного фонду – місця організації масового відпочинку й екскурсій.

Природний потенціал України становлять узбережжя Чорного, Азовського морів, рельєф, водні (понад 70 тис. річок, більш як 3 тис. природних озер і 22 тис. штучних водоймищ), лісові, рослинні та тваринні ресурси. На їх основі створено 11 національних природних парків, 16

державних заповідників, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, які належать до природоохоронних територій. Родовища лікувальних грязей, а також мінеральних і радонових вод входять до рекреаційного потенціалу нашої країни, який має не тільки внутрішнє, але й міжнародне значення.

Як відомо, в Україні сформувався один з найбільших в Європі курортно-рекреаційних потенціалів: зокрема, цей потенціал характеризується тим, що налічує 7850 об'єктів з ліжковим фондом близько 1,9 мільйонів місць і можливістю оздоровитися 8–10 мільйонам осіб у рік. За питомим показником потужності курортно-рекреаційне господарство на 1 км² території перевищує країни СНД в 10 разів [1, 4]. Більшість існуючих оздоровчих, рекреаційних та туристичних закладів зосереджені в понад 240 курортних поселеннях (містах-курортах, курортних селищах, в обласних центрах, історичних містах, у приміських зелених зонах) Цей фонд був створений з метою задоволення потреб не тільки населення України, а й для 35% відпочивальників із країн колишнього СРСР [3,4].

Міжнародний туризм є одною із важливих галузей в економіці розвинутих країн, які спеціалізуються як на в'їзному, так і на виїзному туризмі. В Україні туристичний бізнес розвивається з переважною орієнтацією на виїзному туризмі. Більшість українських туристичних фірм вважають за краще займатися вивезенням своїх співвітчизників за кордон, лише невелика їх частина працює на залучення гостей в Україну, тобто надходження від туристичного бізнесу переважно потрапляють за кордон.

Так, у 2004 році в Україну в'їхало – 4,2 млн. ос., виїхало – 8,2 млн. ос., а внутрішній туризм становить 6,4 млн. ос. З аналізу мотиваційної структури подорожей видно, що розподіл туристів-громадян України, які виїжджають за кордон, за цілями відвідування такий: дозвілля, відпочинок – 51,2%, службові та ділові поїздки, бізнес-тури – 34,0%, лікування – 1,3%, спеціалізований туризм – 0,7%, інші – 11,4%. На частку організованих туристичних подорожей в групах припадає тільки 34,5%, тоді як частка туристів-індивідуалів – 65,5%.

По регіонах України спостерігається нерівномірність у розвитку виїзного туризму. Найбільша кількість туристів виїжджає за кордон із Закарпатської області (26,8% загальної кількості тих, хто виїжджає з країни), Волинської (16,6%), Львівської (13,4%), м. Києва (11,8%), Одеської (5,7%), Чернівецької (4,2%), Автономної Республіки Крим (3,8%), а найменша – з Житомирської (0,1%), Київської (0,05%), Черкаської (0,02%) [4].

Аналіз причин, які зумовлюють переваги виїзного туризму над в'їзним, показує, що найвагомішим чинником є невідповідність рекреаційного забезпечення (стану та якості туристичних та курортно-оздоровчих об'єктів) в Україні вимогам міжнародних туристів. Згідно з проведеними дослідженнями в Україні основну частину рекреаційних ресурсів зосереджено в Карпатському та Чорноморсько-Азовському регіоні. Відповідно до аналізу вітчизняних та зарубіжних експертів вищі оцінки щодо перспектив розвитку туризму отримав Карпатський регіон, який об'єднує Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку області, загальною площею 56,6 тис. кв. км. Цей регіон має в своєму розпорядженні для розвитку туризму всі умови у їх різноманітності, а також природні та історико-культурні визначні пам'ятки світового масштабу. Історико-культурний та природно-ресурсний потенціал Карпатського регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є вагомою передумовою розвитку туристичної інфраструктури [8].

Враховуючи вищенаведене є необхідність комплексної інвентаризації рекреаційного потенціалу України, яка буде основою для розв'язання таких завдань:

- детальне зонування територій і проектування туристичних маршрутів;
- сертифікація туристичних трас та туристичних об'єктів;
- виготовлення і ремонт обладнання туристичних об'єктів;
- забезпечення добросовісної реклами з моніторингом зворотного зв'язку;
- підготовка фахівців туристичного бізнесу різних рівнів підготовки – менеджери, екскурсоводи, готеляри, кухарі, рятівники, ремонтники тощо.

Враховуючи міжнародний досвід для формування сучасного туристичного середовища, потрібно здійснити такі організаційні заходи для розвитку цивілізованого національного туризму:

- створити при залізничних вокзалах, аеропортах інформаційні центри з туризму та курортів для надання відомостей про вільні місця в готелях, тур комплексах тощо, про вартість проживання, транспортні та екскурсійні послуги тощо;
- розмістити покажчики на вулицях, дорогах, станціях метро тощо двома мовами – національною та англійською (як це прийнято у багатьох країнах світу);
- створити шоу-парки з атракціонами, дискотеками, спортмайданчиками тощо;
- здійснити ремонт доріг, будівництво підземних гаражів та нових автострад, поліпшити систему водопостачання і каналізації;
- покращити забезпечення електроенергією міст, їх освітлення тощо.

На теперішній час можна говорити про деяке покращання загального стану, оскільки спостерігається певна зацікавленість іноземних інвесторів, розпочато реконструкцію деяких готелів, почала свою діяльність з розвитку туристичної галузі міжнародна організація TACIS, БРИТАНСЬКИЙ ФОНД "Ноу-хау", декілька мільйонів доларів вкладено в розвиток туризму Одещини.

Регулювання туристичної діяльності повинно поєднувати в собі саморегулювання, засноване на законах вільного ринку, і державне регулювання в особливо важливих питаннях, зокрема в тих, що стосуються законотворчості. Проте дуже жорстке державне регулювання і велика кількість законів можуть спричинити підвищення цін, обмеження асортименту, зниження інновацій і конкуренції у галузі міжнародного туризму.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Туристичний ринок України як країни з перехідною економікою, формує ринкові структури та індустрію туризму насамперед відповідно до регіональних стандартів. При цьому цей процес характеризується, по-перше, переважанням експорту туристичних послуг над їх імпортом, і по-друге, порівняно незначною участю у світовому туристичному обміні. Проте ми вважаємо, що за умови здійснення ефективної державної туристичної політики, її основним напрямом повинна стати концентрація всіх наявних ресурсів (грошових, матеріальних, трудових) – для створення інноваційного конкурентоспроможного національного туристичного продукту, який здатний інтегруватися з аналогічними європейськими і світовими продуктами.

Процеси інвентаризації туристично-рекреаційного потенціалу і розроблення певних програм можуть відбуватися поетапно, в окремих регіонах, під патронатом місцевих органів самоуправління, що дасть змогу детальніше врахувати особливості клімату, культурних традицій, історичних пам'яток, трудового потенціалу та інших особливостей регіону.

Розвиток туризму як внутрішнього, так і міжнародного, може відбуватися лише паралельно з динамічним розвитком усієї економіки. І якщо спостерігається активізація виїзного туризму в Україні, то ймовірно, у майбутньому можна розраховувати і на зустрічний процес.

Саме міжнародний туризм для України є перспективним і має право здобути провідне місце у туристичній індустрії України, особливо враховуючи вигідне геополітичне становище у центрі Європи. Туристична галузь дуже повільно починає нарощувати темпи розвитку. Але не варто зупинятися на досягнутому, саме від того, яким шляхом піде тепер її розвиток, залежить майбутнє туризму, а враховуючи великий потенціал цієї галузі – економічний рівень України загалом.

Оптимальний варіант забезпечення сталого розвитку туризму і курортів можливий через встановлення і підтримання рівноваги між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами в розвитку туризму, а також створення сприятливих умов для формування якісного національного туристичного продукту. Особливу увагу потрібно акцентувати на використанні оптимальних підходів щодо створення і формування нових інституцій у сфері туристично-рекреаційного бізнесу. Потрібно сформувати інноваційні кластери у туристично-рекреаційній сфері з метою активізації та розвитку сільського, зеленого туризму як різновиду рекреаційного туризму.

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про туризм". Новини тур бізнесу – 2004.-№1(3). 2. Про основні напрямки розвитку туризму в Україні до 2010 року: Указ Президента України від 10.08.99 №973/99 //Уряд. Кур'єр. – 29 вересня 1999 р. 3. Про підтримку розвитку туризму в Україні: Указ Президента України від 02.03.2001 №127/2001 // Уряд. Кур'єр. – 14 березня 2003 р. 4. Статистичний щорічник України 2005 рік. 5. Галдков Н.А., Михеев А.В. Охрана природы. – К., 1980. 6. Горішевський П.А., Красій П.Р. Організація роботи туристичної фірми: туроператорська та турагетська діяльність. – Івано-Франківськ, 2002. 7. Дурович А.П., Копанев А.С. Маркетинг в туризмі. – Минск: Экономпресс, 1998. 8. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці.: Зелена Буковина, 2003. 9. Преображенський В.С., Мухина Л.И., Лиханов В.Н. и др. Методические указания по характеристике природных условий рекреационного района // Географические проблемы организации туризма и отдыха. – 1975. 10. Школа І.М., Ореховська Т.М., Козьменко І.Д., та ін. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посібник / За ред. І.М. Школи. – Чернівці: Книги – XXI, 2005.

УДК 332:330

Р.Т. Теслюк

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті „Львівська політехніка”

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

© Теслюк Р.Т., 2006

Розглянуто методичні підходи до оцінювання якості життя населення. Здійснено ранжування районів Львівської області за станом здоров'я населення, освітньо-культурним рівнем, економічним становищем та якістю довкілля. За допомогою індексного та багатовимірного аналізу проведено типізацію районів Львівської області за якістю життя населення. Наведено оригінальні картосхеми типізації районів регіону за якістю життя населення.

In this article the methodical approaches for evaluations quality of population's life. Rural administrative territories of Lviv region are being ranked according to the state of health care, educational and cultural level, economical position as well as quality of environment. With the help of index and factor analysis the areas of Lviv region were divided into groups. The work also presents quite original schematic maps of typification for regional territories according to the quality of inhabitants' life.

Постановка проблеми. Для здійснення ефективної регіональної політики держави органам управління необхідно володіти повною і якісною інформацією про регіон. Відхід від розуміння ВВП як головного показника розвитку країни чи регіону зумовлює пошуки нового критерію, який би повніше характеризував як розвиток регіону, так і якість життя його мешканців. Таким показником у сучасній науці виступають Індекс людського розвитку (ІЛР), рівень життя та якість життя населення, які розробляють на основі статистичних даних про різноманітні аспекти економічного, соціального, політичного та гуманітарного розвитку регіону. Існуючі методики розрахунку вказаних показників стосуються здебільшого країн та великих регіонів і не можуть бути використані для оцінювання розвитку низових адміністративно-територіальних одиниць. Розроблення методики оцінювання якості життя населення саме на цьому рівні може стати важливим інструментом для формування ефективної стратегії інтеграції України у світове співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методики оцінювання якості життя населення на різних рівнях присвячено велику кількість наукових праць. Програма Розвитку ООН